

Posudek školitele na disertační práci Jana Biedermana *Organizace a vybavení vojska v 15. století: paralelní vývoj ve Francii, Burgundsku a střední Evropě*.

Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, historie, Praha 2015, 244 stran

Česká i francouzská historiografie zatím postrádaly výraznější komparativní studie domácího vojenství pozdního středověku ve vztahu k jiným evropským státům. Jisté bílé místo se netýkalo pouze vojenských dějin v obecnějším měřítku, ale rovněž dílčích problematik, jež do této oblasti spadají – zvláště zásobování a stravy, zbrojní výroby a otázky transportu. Jan Biederman si myslím správně uvědomil metodologické úskalí úzce pojatých vojenských dějin, jež by pojednávaly „...v konečné instanci o bitvě“, na něž upozorňuje přední odborník na dějiny vojenství Ivan Šedivý prostřednictvím citátu Johna Keegana.

Autor disertační práce si zvolil příslušné geopolitické celky (Francie, Burgundsko a střední Evropa) na základě analogických faktorů vojenských dějin 15. století. Vzhledem ke skutečnosti, že zázemí vojska v 15. století představuje poměrně komplexní a obsahově různorodý objekt bádání, není tato práce strukturována chronologicky, ale tematicky. Toto rozhodnutí pokládám za opodstatněné. Zmiňované termíny se Jan Biederman pokoušel zaznamenat v jazykových mutacích staré češtiny, střední francouzštiny, středohornoněmčiny a latiny. Vytvořil tím prostor pro další bádání a upřesnění termínů, jež nejsou významově zcela jednoznačné.

Jan Biederman si pro své bohaté analýzy připravil půdu solidně zpracovanou uvozující částí, nazvanou Stav zpracování tématu, rozbor literatury a pramenů (s. 11–15). V souvislosti s užitečnou kapitolou 4. *Potraviny a zásobování* si kladu následující otázku: autor disertace deklaruje úmysl zaměřit se na standardy vojenské stravy, jež měla blíže k potravě

obyvatelstva ze středních a nižších vrstev středověké společnosti. Proto se nehodlá zabývat např. zvěřinou. Jak potom řešit otázku vojenských velitelů? Poněkud překvapí věta na s. 31: „Konzumovaných sladkovodních ryb bylo ve francouzských krajích i u nás mnoho, zmiňme tedy sledě, pražmy, sardinky, úhoře, lososy, pstruhy, sumce a v souvislosti s rybníkářstvím zejména kapry a štiky.“ Jde samozřejmě jen o zcela dílčí problém v rámci jinak nesmírně bohatého materiálu, za jehož shromáždění náleží autorovi dík.

Jistého rozpracování, byť jde o otázku jen marginální z hlediska tématu práce, by se mohlo dostat problematice vajec a sýrů jako součástí postní stravy, nejen ve vojenském prostředí. Většinou se jejich požívání prohlašovalo během půstu za prohřešek, faktická konzumace mléčných výrobků a vajec během půstu však odrážela lokální zvyklosti. Například v severní Francii se počátkem 15. století o prohřešek jednat nemuselo. Doklady snesl nejen Bruno Laurioux ve své práci *Manger au Moyen Age*, ale setkal jsem se s nimi mnohokrát i při vlastním pramenném studiu, např. v reprezentativním díle burgundské dvorské literatury *Sto nových novel* (polovina 15. století). Konzumace vajec jako vhodného postního jídla je zde představena v protikladu k drůběži.

V souvislosti s vlastní četbou pramenů a literatury mne napadají jistě dílčí, ale metodologicky snad podnětné otázky. Autor disertační práce (s. 111) uvádí, že v souvislosti s vybavením lučištníka nesmíme opomenout dvou- či tříprstovou střeleckou rukavici pro ruku napínající tětivu. Chrániče, na něž dopadala při výstřelu tětiva, se zhotovovaly nejčastěji z kůže, mohly však být vyrobeny i z rohoviny, případně jen rohovinou zesíleny. Z vyprávění burgundského zvěda Bertranda de la Broquière o jeho cestě do východního Středomoří ve 30. letech 15. století vyplývá, že jakožto rytíř vyrůstající v jihozápadní Francii a působící na

burgundském dvoře, navíc vykonávající časté cesty k francouzskému královskému dvoru, chrániče na prsty neznal.

K přemýšlení vybízí i druh užívaného dřeva. Překrývají se například výzkumy Michela Pastoureaua, založené na písemných pramenech vesměs literárního charakteru, s prameny jiného typu, zvláště hmotnými? Jeden příklad za všechny: stromem spravedlnosti je ve středověku podle tohoto badatele jilm, dokumenty české provenience myslím zatím nic podobného neprozrazují. Šípy, popř. i luky se měly vyrábět především z tisu, jednak vzhledem ke vhodným kvalitám tisového dřeva, jednak vzhledem k jedu, obsaženému v jeho plodech i jehličí, což mělo symbolicky a snad i prakticky znásobit ničivou sílu této zbraně. Jan Biederman na s. 108 píše, že v ostrovním království se stal dominujícím materiálem pro výrobu luků tuzemský i dovážený tis, dále jilm a jasan. Šípy pak mohly být z tisu, břízy, habru, dubu, trnky a jasanu. Dále na s. 109 se uvádí, že na kontinentě se na šípy používalo dřevo z jasanu, modřínu a borovice. Na téže straně v poznámce 355 čteme, že ojedinělou výjimku (v jakém smyslu? Jde o ojedinělý nález luku na našem území?) představuje luk z Opavy, datovaný nálezovými okolnostmi do druhé poloviny 13. či počátku 14. století. Byl vyroben právě z tisu. Potvrzují tedy privilegované prameny vojenských dějin (mezi něž jistě patří i dokumenty literární) závěry Michela Pastoureaua o symbolice některých dřevin?

V částech práce věnovaných jednotlivým oblastem zbrojní výroby prokázal Jan Biederman hlubokou znalost této mnohdy značně specializované problematiky i schopnost pracovat s různými typy pramenů. Zvláštní prostor je, dle mého názoru oprávněně, věnován metalurgii železa – jednak proto, že se jednalo o nejzásadnější surovinu zbrojní výroby, a také vzhledem k rozdílu v technologii zpracování rudy mezi frankofonním západem a českými zeměmi v tomto období.

V souvislosti s šíří pramenné základny zaujmou některé detaily. Na s. 142 Jan Biederman uvádí, že navzdory očekávání nebyla rozšířenou zbraní halapartna. Na území francouzského království dávali přednost jiným typům dřevcových zbraní a halapartu chápali do jisté míry jako cizokrajný prvek. Ve větší míře se podle disertační práce tato zbraň začala ve frankofonních oblastech přijímat hlavně spolu s píkou až v osmdesátých letech 15. století, jakožto přímý důsledek úspěchu těchto zbraní při boji Švýcarů proti vojskům burgundského vévody Karla Smělého. Jak frekventovanou zbraní byla například „guisarme“, na kterou jsem narazil ve frankofonních pramenech 20. a 30. let 15. století (zvláště ve skladbách Jeana Régniera, pojednávajících o husitství)? V záslužném slovníčku odborných termínů se jako možný staročeský ekvivalent uvádí na s. 222 *sudlicě*). Středoevropské prostředí naproti tomu přijalo halapartnu ve všech jejích vývojových stadiích a variantách od 13. století. Pravda, pro oblast českých zemí přehlednost komplikuje fakt, že čeština halapartnu označovala jako sudlici. Naštěstí je podle autora práce k dispozici z českého prostředí dostatek ikonografických pramenů, např. Třeboňský oltář (kolem 1380) či Rajhradský oltář (kolem 1440). Napadá mne zde otázka, zda motivy této špičkové deskové malby (někdy právem označované za mezinárodní gotiku, *gothique internationale*) musely nutně odrážet realitu českých zemí.

K cenným pasážím práce náleží nepochybně pododdíl nazvaný Palné zbraně v myšlení středověkého člověka (s. 187 a násl.). Souhlasím s Janem Biedermanem, že ještě v 15. století bylo pořízení děla díky nákladné výrobě také otázkou prestiže pořizovatele, který již vytvořením dělostřeleckého parku či vylepšením dosavadního dával najevo bohatství a moc. V tomto kontextu se stávala zejména těžká obléhací děla, bombardy, jakýmsi vojenským měřítkem prestiže. Není proto překvapující, že se také děla podobně jako luxusně zpracované zbraně či zbroj stávala předmětem darů u příležitosti návštěv, diplomatických

jednání a posílení spojenectví. Příkladem může být známá bombardra Mons Meg, kterou věnoval burgundský vévoda Filip Dobrý skotskému králi Jakubovi II. Dostáváme-li se ze sféry materiální výroby do oblastí mentalit, opět mne napadá jedna otázka, a to na základě oslavného životopisu Jacquese de Lalaing, pravděpodobně z pera Georgese Chastelaina (polovina 15. století). Z podtextu čtenář vycítí, že smrt hlavního hrdiny dobově úspěšného díla, který zahynul na následky zranění střelou z bombardy, nebyla – alespoň ve dvorských kruzích – pokládána za stejně čestnou jako například skon po zasažení mečem. Dají se podobné narážky najít i v jiných pramenech, např. české provenience?

Z mé strany jde vskutku spíše jen o dotazy a metodologické podněty k diskusi, jež nijak nesnižují vysokou úroveň disertační práce Jana Biedermana. Prokázal hlubokou znalost pramenů různých typů, adekvátně je zhodnotil a dokázal kriticky přistoupit k bohaté literatuře v mnoha jazycích. Ocenit musím důkladný slovník militarií a souvisejících termínů na s. 220–229.

Závěrem: Disertační práce Jana Biedermana podle mého názoru jakožto školitele jednoznačně splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci. Rád ji proto doporučuji k obhajobě a v závislosti na posudcích oponentů a průběhu obhajoby ji navrhuji hodnotit jako výbornou.